

EVROPSKÁ KOMISE

V Bruselu dne 17.7.2012
COM(2012) 401 final

**SDĚLENÍ KOMISE EVROPSKÉMU PARLAMENTU, RADĚ, EVROPSKÉMU
HOSPODÁŘSKÉMU A SOCIÁLNÍMU VÝBORU A VÝBORU REGIONŮ**

**Cesta za lepším přístupem k vědeckým informacím:
Jak zvýšit přínosy veřejných investic do výzkumu**

SDĚLENÍ KOMISE EVROPSKÉMU PARLAMENTU, RADĚ, EVROPSKÉMU HOSPODÁŘSKÉMU A SOCIÁLNÍMU VÝBORU A VÝBORU REGIONŮ

Cesta za lepším přístupem k vědeckým informacím: Jak zvýšit přínosy veřejných investic do výzkumu

1. ÚVOD

Strategie Evropa 2020 pro inteligentní a udržitelnou ekonomiku podporující začlenění zdůrazňuje ústřední roli znalostí a inovací při vytváření růstu. Výsledky výzkumu, zahrnující jak publikace, tak shromážděná data, je třeba rychle šířit pomocí digitálních médií k široké veřejnosti. Zrychlí se tak vědecké objevy, budou umožněny nové formy výzkumu založeného na velkém objemu dat a evropský obchod a průmysl bude moci výsledky vědeckého výzkumu systematicky přejímat. Aby podnítila vědecký a technologický pokrok, měla by Evropská unie přezkoumat své politiky a postupy šíření vědeckých informací a podniknout nezbytné kroky ke zlepšení přístupu k výsledkům veřejně financovaného vědeckého výzkumu.

Příklad: Mapování lidského genomu umožní vědcům učinit pokrok při řešení vážných nemocí jako je rakovina, Alzheimerova choroba a HIV/AIDS. Odhaduje se, že veřejné investice ve výši 3,8 miliardy USD do Projektu lidského genomu, výzkumné činnosti koordinované Spojenými státy, jež zahrnuje značné evropské příspěvky, měla hospodářský dopad odpovídající 796 miliardám USD, vytvořila 310 000 pracovních míst a zahájila revoluci genomu. Jde o výtečnou ilustraci moci, jíž otevřený přístup k vědeckým informacím může disponovat.

Toto sdělení popisuje opatření, která má Komise v úmyslu přijmout, aby zlepšila přístup k vědeckým informacím a posílila výhody veřejných investic do výzkumu. Dále vysvětluje, jak bude politika otevřeného přístupu uplatňována v rámci „Horizontu 2020“, rámcového programu EU pro výzkum a inovace (2014–2020). Sdělení je doprovázeno doporučením členskými státy, jež vyzývá k lepším politikám a postupům ohledně přístupu a uchovávání dat v členských státech.

Tato iniciativa vychází ze dvou navzájem se posilujících oblastí politik. Jedním je Digitální agenda pro Evropu¹, která stanoví politiku veřejně přístupných údajů, jež zahrnuje celou řadu informací, které veřejné orgány napříč Evropskou unií produkují, shromažďují, nebo za které platí². Druhým je sdělení o Unii inovací³, která uvádí politiky a programy EU týkající se výzkumu a inovací.

Navrhovaná opatření se zakládají na dosavadní práci, zejména na sdělení o vědeckých informacích v digitálním věku⁴ z roku 2007 a s ním souvisejících závěrech Rady, sdělení o infrastrukturách v oblasti informačních a komunikačních technologií pro e-Science⁵ a strategické politice vyvinuté pro Evropský výzkumný prostor (EVP).

Aby bylo dosaženo zlepšení přístupu k vědeckým informacím, je třeba, aby členské státy, subjekty financující výzkum, výzkumníci, vydavatelé vědeckých publikací, univerzity a jejich knihovny, inovativní průmyslová odvětví a společnost jako celek spolupracovaly. Je nutné

¹ KOM(2010) 245 v konečném znění (2. verze).

² Viz balíček opatření o veřejně přístupných údajích přijatý dne 12. prosince 2011, KOM(2011) 882.

³ KOM(2010) 546 v konečném znění.

⁴ KOM(2007) 56 v konečném znění.

⁵ KOM(2009) 108 v konečném znění.

přizpůsobit evropský systém vědeckých informací digitálnímu věku, aby se „pátá svoboda“ EU – volný pohyb znalostí⁶ – mohla stát skutečností.

2. PROČ JE LEPŠÍ PŘÍSTUP K VĚDECKÝM INFORMACÍM PRO EVROPU DŮLEŽITÝ?

Moderní výzkum staví na rozsáhlém vědeckém dialogu a postupuje zlepšováním dosavadní práce. Obsáhlejší a širší přístup k vědeckým publikacím a údajům tudíž pomůže:

- urychlit inovace (rychleji na trh = rychlejší růst),
- podněcovat spolupráci a předcházet duplicitě činností (větší efektivita),
- stavět na výsledcích předchozích výzkumů (lepší kvalita výsledků),
- zapojit občany a společnost (větší transparentnost vědeckých postupů).

Jde zde o rychlost vědeckého pokroku, návratnost investic do výzkumu a vývoje, a zejména o veřejně financované investice, jež mají mimořádný potenciál zvýšit produktivitu, konkurenceschopnost a růst. Široký, cenově dostupný a snadný přístup k vědeckým informacím je obzvláště důležitý pro inovativní malé podniky (malé a střední podniky, MSP). Nedávná zpráva⁷ poukazuje na potíže, se kterými se potýkají dánské MSP při přístupu k vědeckým informacím. Uvádí, že bez rychlého přístupu k aktuálním výsledkům vědeckého výzkumu trvá takovým firmám vývoj nebo uvedení nových produktů průměrně o 2,2 roku déle. Při zlepšování přístupu k vědeckým informacím jde rovněž o zvyšování otevřenosti a transparentnosti, jež jsou zásadními aspekty zodpovědného výzkumu a inovací⁸ a přispívají k lepší tvorbě politik v celé řadě oblastí. Lepší přístup povede ke zvýšení vědecké gramotnosti občanů, kteří budou v komplexitě 21. století schopni prosperovat.

Diskuze o systému šíření vědeckých informací se tradičně soustředily na přístup k vědeckým publikacím – periodikům a monografiím. Je však stále důležitější zlepšit přístup k výzkumným údajům (výsledkům pokusů, pozorování a informacím vygenerovaným počítačem), z nichž vychází kvantitativní analýzy, na které je založeno mnoho vědeckých publikací⁹.

3. VIZE KOMISE

Pro Evropskou komisi je otevřený přístup klíčovým prostředkem ke sblížení lidí a nápadů, který poslouží jako katalyzátor vědy a inovací. Jako prostředek k zajištění hospodářského růstu a odpovědi na výzvy společnosti 21. století je zcela zásadní optimalizace šíření a přenosu vědeckých znalostí mezi klíčovými hráči evropského výzkumu – mezi univerzitami, subjekty financujícími výzkum, knihovnami, inovačními podniky, vládami a tvůrci politik, nevládními organizacemi a společností jako celku.

Vize, na které se zakládá strategie Komise týkající se veřejně přístupných dat a šíření znalostí, vychází z předpokladu, že za informace, které již jednou byly zaplacené z veřejných zdrojů, by se nemělo platit znovu pokaždé, když jsou vyvolány nebo použity, a že by z těchto informací měli evropské společnosti i občané těžit v plném rozsahu. To znamená umožnit evropským výzkumníkům a občanům přístup k veřejně financovaným vědeckým informacím bezplatně online prostřednictvím udržitelných elektronických infrastruktur, čímž bude

⁶ Závěry Evropské rady ze dne 20. května 2008, dok. č. 7652/1/08.

⁷ <http://www.fi.dk/publikationer/2011/adgang-til-forskningsresultater-og-teknisk-information-i-danmark>.

⁸ Viz Sutcliffe, „A report on Responsible Research and Innovation“.

⁹ Viz „Riding the Wave: How Europe can gain from the rising tide of scientific data“, skupina odborníků na vysoké úrovni pro vědecké údaje, říjen 2010.

zároveň zajištěn dlouhodobý přístup a předejde se ztrátě vědeckých informací jedinečné hodnoty¹⁰.

Věda se od základů mění. Ve vědě založené na datech budou hrát zásadní roli počítačové metody a strojové aplikace. Komise si představuje budoucnost, ve které bude datová infrastruktura neviditelná a z pohledu uživatele se infrastrukturou stane sama informace.

Tato představa v žádném případě nenaznačuje, že by mělo být výzkumníkům bráněno v patentování jejich vynálezů¹¹ nebo že by mělo být dotčeno právo na ochranu duševního vlastnictví v EU.

K realizaci této vize je nutný inovativní vydavatelský sektor pro vědecké publikace, jenž vytvoří nové oblasti přidané hodnoty za hranicemi svých tradičních silných stránek a bude dál stavět na nových příležitostech digitální éry.

4. JAKÝ JE SOUČASNÝ STAV?

4.1. Přístup k vědeckým publikacím

Vědecké publikace jsou pro vědecký dialog zásadní a v kariérách vědců hrají klíčovou roli.

Publikování vědeckých textů je rovněž velmi ziskovou oblastí podnikání, zejména v Evropě. Evropští vydatelé publikují téměř 50 % článků z oboru přírodních věd, techniky a medicíny publikovaných na celém světě. Rychle se přizpůsobili podmínkám digitálního věku, používají nové nástroje k urychlení procesů výroby a šíření, zlepšují dohledatelnost obsahů a zavádějí aplikace založené na výchozím textu a datech.

Stoupající ceny periodik – rozpočty knihoven pod tlakem

Během posledních dvou desetiletí rostla cena předplatného vědeckých periodik (tištěných i elektronických) ročně stálým tempem kolem 3,5 % nad úrovní inflace¹². Tento nárůst lze částečně vysvětlit větším počtem publikovaných vědeckých článků. Rostoucí ceny zatížily rozpočty univerzitních knihoven a výzkumných institucí, které tvoří podstatnou část předplatitelů vědeckých periodik.

Otevřený přístup

Vzhledem k rostoucím cenám periodik se ve vědecké obci objevují výzvy k otevřenému přístupu, k modelu, který prostřednictvím internetu poskytne možnost přístupu, užití a opětovného využití, jež bude pro čtenáře bezplatná. Existují dva základní modely:

„Zlatý“ otevřený přístup („Gold open access“ – publikování s otevřeným přístupem): Platba spojená s publikací se přesouvá ze čtenářů (prostřednictvím předplatného) na autory. Tyto náklady obvykle hradí univerzita nebo výzkumný institut, k němuž výzkumník patří, nebo subjekt financující výzkum.

„Zelený“ otevřený přístup („Green open access“ – archivace autorem): Publikovaný článek nebo konečnou a recenzovanou verzi rukopisu archivuje sám výzkumník v online databázi před, po nebo během publikování. Přístup k tomuto

¹⁰ Sdělení Komise „Infrastruktury IKT pro elektronickou vědu“ ze dne 5. března 2009, KOM(2009) 108 v konečném znění.

¹¹ Patentování je efektivním způsobem šíření znalostí v režimu otevřeného přístupu.

¹² <http://www.arl.org/bm~doc/arlstat09.pdf>.

článku je často na žádost vydavatele zpožděn („období embarga“), aby byla zachována výhoda předplatitelů¹³.

Rostoucí počet subjektů financujících výzkum a univerzit po celém světě požaduje, aby výzkumníci poskytovali otevřený přístup k výsledkům výzkumu financovaného z veřejných zdrojů¹⁴. Mnoho vydavatelů reaguje na institucionální mandáty povolením archivování autorem pro rukopisy přijaté k vydání¹⁵. V současné době je 20 % všech vědeckých článků k dispozici ve formě otevřeného přístupu, z nichž 60 % je podle „zeleného“ modelu¹⁶. Někteří vydavatelé nabízejí „hybridní periodika“, která obsahují nejen články, za něž poplatek za vydání zaplatil autor (a na která má čtenář přístup zdarma), ale také články, které jsou k dispozici pouze předplatitelům nebo na základě platby za zhlédnutí článků.

Politikou otevřeného přístupu není dotčeno svobodné rozhodnutí autora publikovat nebo nepublikovat. Otevřený přístup nezasahuje ani do patentování nebo jiných forem obchodního využití. Rozhodnutí ohledně toho, zda patentovat a obchodně využívat výsledky výzkumu, je obvykle učiněno před vydáním. Otevřený přístup k článkům periodik vstupuje do hry pouze tehdy, rozhodne-li se výzkumník publikovat.

4.2. Přístup k vědeckým datům

Doposud se výsledky vědeckého výzkumu šířily především vydáváním článků. Neexistuje zavedená praxe zveřejňování údajů, ze kterých vycházely. Podle výzkumu provedeného projektem PARSE-Insight¹⁷ pouze 25 % výzkumníků dává své výzkumné údaje k dispozici veřejně, 11 % pouze jiným výzkumníkům v rámci svého oboru a 58 % jen v rámci své výzkumné skupiny.

Důsledkem toho mnoho výsledků veřejně financovaného výzkumu, které existují ve formě údajů, není široce zpřístupněno ostatním k ověření nebo dalšímu použití, kvůli čemuž jsou investice do výzkumu vysoce neefektivní.

Některé subjekty financující výzkum proto začaly vyžadovat, aby výzkumníci ukládali své výzkumné údaje do vhodných datových infrastruktur, ale tato praxe zatím není široce prováděna.

Při poskytování výzkumných dat musí být zohledněna evropská a vnitrostátní pravidla týkající se ochrany dat i otázky obchodního tajemství nebo bezpečnosti státu.

4.3. Uchovávání vědeckých informací

Dlouhodobým uchováváním informací, znalostí a know how, jež budou moci užívat budoucí generace, lze získat podstatné ekonomické a sociální výhody. Britská organizace JISC, která financuje výzkum, provedla analýzu nákladů a přínosů uchovávání výzkumných dat. Zjistila, že jen z hlediska snižování nákladů vedly snahy o uchovávání ke čtyřnásobnému přínosu¹⁸.

¹³ U tohoto modelu jsou možné různé varianty. Délka trvání období embarga a verze, jež se smí archivovat, se mohou v různých chvílích lišit, např. v závislosti na dohodách mezi vydavateli a autory. Online databáze jsou vedeny buď akademickými institucemi nebo financujícími subjekty, nebo jsou organizovány tak, aby pokrývaly konkrétní témata.

¹⁴ Viz rejstřík „ROARMAP“: <http://roarmap.eprints.org/>.

¹⁵ Asi 57 % standardních politik vydavatelů povoluje archivaci autorem pro přijaté rukopisy, viz <http://www.sherpa.ac.uk/romeo>.

¹⁶ Björk et al.: „Open Access to Scientific Journal Literature: Situation 2009“, dostupné z www.plosone.org/article/info:doi/10.1371/journal.pone.0011273.

¹⁷ Projekt „Permanent access to the records of science“, který spolufinancovala EU v rámci sedmého rámcového programu pro výzkum a technologický rozvoj, www.parse-insight.eu.

¹⁸ http://ie-repository.jisc.ac.uk/279/2/JISC_data_sharing_finalreport.pdf.

Členské státy v současné době mění svou legislativu ohledně ukládání digitálního materiálu¹⁹.

Zvláštní pozornost je nutné věnovat i uchovávání vědeckého softwaru a modelům, aby bylo možno informace znovu použít a znovu produkovat. Mohou k tomu dopomoci otevřené standardy, formáty a řešení otevřeného softwaru.

4.4. Mezinárodní kontext

Přechod k otevřenému přístupu je celosvětovým trendem. V současné době prosazuje otevřený přístup k publikacím více než 200 akademických institucí nebo subjektů financujících výzkum po celém světě²⁰. Evropská federace národních akademií přírodních a humanitních věd (The European Federation of National Academies of Sciences and Humanities) nedávno přijala prohlášení o „otevřené vědě v 21. století“, v němž vyzývá k otevřenému sdílení výsledků a nástrojů výzkumu²¹. O dostupnosti vědeckých dat se rovněž diskutuje v několika mezinárodních fórech včetně organizací OECD a UNESCO²².

5. CO STOJÍ V CESTĚ ZMĚNĚ?

Internet disponuje obrovským potenciálem k zlepšení přístupu k vědeckým informacím, tohoto potenciálu se však zatím nevyužívá plně.

Klíčovým problémem, který ovlivňuje přístup k vědeckým informacím a jejich uchovávání, je míra investic do systému šíření vědeckých informací. Ekonomický a společenský potenciál lepšího přístupu k vědeckým informacím nebude využit, pokud rozpočty pro přístup k informacím a jejich uchovávání nebudou dostatečné.

Dalším problémem je rozdílnost kroků, které různé členské státy podnikají, a, až na několik výjimek, také jejich nekoordinovanost. Společné snahy na základě definice a výměny osvědčených postupů by mohly vést k úsporám z rozsahu a nárůstu efektivnosti.

5.1. Překážky bránící přechodu k otevřenému přístupu k vědeckým publikacím

Existují obavy, že by příliš rychlý posun k otevřenému přístupu mohl destabilizovat odvětví publikování vědeckých textů a s ním i systém vědeckých informací. Při přechodu na otevřený přístup se musí zohlednit fakt, že proces výběru, recenzování a publikování článků něco stojí. To se může provést jednak poskytnutím financování při publikování s otevřeným přístupem („zlatý“ otevřený přístup), jednak zárukou, že výzkumníci, kteří provádějí archivaci sami („zelený“ otevřený přístup), splní požadavky financujících subjektů, i pokud jde o dohody o období embarga, během něhož vydavatelé mohou produkovat zisk prostřednictvím předplatného.

Přechod na otevřený přístup musí být koordinovaný a transparentní. V případě „zlatého“ modelu musí být jakýkoliv nárůst výdajů doprovázen odpovídajícím poklesem nákladů na předplatné. Rovněž je třeba vyvinout mechanismy k střednědobému a dlouhodobému omezení poplatků za „zlatý“ otevřený přístup. Některé univerzity²³ a subjekty financující výzkum²⁴ s takovými nástroji již experimentují.

¹⁹ Pracovní dokument útvarů Komise doprovázející sdělení Komise o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti online a o uchovávání digitálních záznamů, SEK(2011) 1274 v konečném znění.

²⁰ <http://roarmap.eprints.org/>.

²¹ http://cordis.europa.eu/fp7/ict/e-infrastructure/docs/allea_declaration.pdf.

²² <http://www.oecd.org/dataoecd/9/61/38500813.pdf>.

<http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002158/215863e.pdf>.

²³ Viz fond COPE, <http://www.oacompact.org/>.

²⁴ Viz „Sponsoring consortium for open access publishing in particle physics“, www.scoap3.org.

Pokud jde o „zelený“ model, někteří výzkumníci se mohou rozhodnout proti jeho využití z důvodu nedostatku informací nebo infrastruktur. Mohou mít rovněž obavy ze smluvních neshod s vydavateli²⁵. Politiky týkající se otevřeného přístupu navíc častou nejsou dostatečně prosazovány²⁶.

5.2. Překážky v přístupu k výzkumným datům, jejich užití a opětovnému využití

Významnými překážkami ve změně jsou chybějící organizovanost a jednoznačnost ohledně odpovědností při zlepšování přístupu k vědeckým datům a jejich užití. Elektronické infrastruktury a infrastruktury tematických dat pro ukládání a poskytování přístupu k údajům nyní rychle vznikají po celém světě, ale modely financování, které by zajišťovaly dlouhodobý přístup, často chybí. Problémem zůstává i interoperabilita mezi státy a obory.

Mnoho výzkumníků a inovativních podniků se zdráhá sdílet data, která mají za „svá“, a obávají se, že jiní budou nespravedlivě profitovat z jejich úsilí. Výzkumníci navíc nemusí být ochotni věnovat svůj čas ukládání dat²⁷. Mechanismy pro systematické odměny a uznání za sdílení dat, jako jsou citační mechanismy a měření dopadu citací dat, zatím nejsou zavedené²⁸.

5.3. Překážky dlouhodobému uchovávání

Hlavním problémem v této oblasti je nedostatek modelů financování a modelů organizace. Struktury pro podporu uchovávání dat jsou často vytvořeny pro konkrétní projekty a jejich financování je omezené na určitou dobu. Financování je krátkodobé, roztržité a nenabízí dlouhodobé řešení.

Technické výzvy uchovávání velkého objemu dat jsou nadále nevyřešené, zejména v oborech jako je astronomie a vědy o Zemi, jež zkoumají neustále se měnící podmínky.

Vnitrostátní pravidla a praxe pro ukládání legálně získaných údajů se nyní upravují, aby zahrnovala digitální materiál, ale to, jakého materiálu se přesně týkají a jak se uplatní, se v různých členských státech liší. Doporučení Komise o digitalizaci a digitálním uchovávání z roku 2011²⁹ jmenuje konkrétní oblasti, jimiž je třeba se zabývat.

6. OPATŘENÍ NA EVROPSKÉ ÚROVNI

6.1. Co Komise dosud udělala?

6.1.1. Vývoj politiky

Pokud chce Evropa těžit z širšího přístupu k výsledkům vědeckého výzkumu, potřebuje jasnou politiku – jak na vnitrostátní, tak na evropské úrovni. Závěry Rady o vědeckých informacích v digitálním věku z roku 2007 stanoví členským státům celou řadu opatření spolu s termíny, avšak pokrok je nevyrovnaný³⁰. Členským státům by tudíž měl být doporučen aktualizovaný seznam opatření na zlepšení přístupu k vědeckým informacím a jejich uchovávání.

²⁵ Viz zpráva „PEER Behavioural Research: Authors and Users vis-à-vis Journals and Repositories, final report“, s. 51 a násl., dostupná z: www.peerproject.eu.

²⁶ Viz výše uvedená zpráva PEER, s. VI.

²⁷ Zpráva „To share or not to share: Publication and Quality Assurance of Research Data Outputs“, dostupné z: <http://eprints.ecs.soton.ac.uk>.

²⁸ Vznikají některé iniciativy jako datacite.org.

²⁹ Doporučení ze dne 27. října 2011, K(2011) 7579 v konečném znění.

³⁰ Viz zpráva „National Open Access and Preservation policies in Europe“, 2011, http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/open-access-report-2011_en.pdf.

6.1.2. Uplatňování otevřeného přístupu v oblasti financování výzkumu Společenství

Coby významný subjekt financující výzkum šla Komise příkladem při zavádění některých podmínek pro příjemce svých grantů na výzkum. V návaznosti na své sdělení o vědeckých informacích v digitálním věku z roku 2007 vytvořila Komise pilotní režim otevřeného přístupu k publikacím, jež vzešel z projektů sedmého rámcového programu³¹. Tento režim byl spuštěn v roce 2008, pokrývá 20 % rozpočtu sedmého rámcového programu a zahrnuje několik tematických oblastí. Příjemci grantu jsou povinni články sami archivovat a vynaložit maximální úsilí k zajištění otevřeného přístupu k článkům během šesti nebo dvanácti měsíců po vydání v závislosti na oblasti výzkumu. Tento požadavek se týká článků, ale ne výchozích údajů³².

Průzkum projektů, kterých se pilotní režim týkal, z května 2011³³ prokázal, že pro většinu respondentů byla archivace, kterou prováděli sami, snadná nebo velmi snadná, pokud šlo o pracovní sílu a čas. Tři čtvrtiny těch respondentů, kteří vyjádřili názor, souhlasily či rozhodně souhlasily s mandátem pro otevřený přístup k údajům v jejich oblast výzkumu, zohlední-li se všechny relevantní aspekty (např. etika, důvěrnost, duševní vlastnictví) a naleznou-li se odpovídající řešení.

6.1.3. Zajištění interoperability v celé EU

V posledních letech Komise podporuje vývoj elektronických infrastruktur pro vědu, včetně infrastruktur pro vědecká data, opatření ke zvýšení interoperability vnitrostátních infrastruktur a přípravných fází pro vytvoření udržitelných evropských infrastruktur pro tematická data uvedených v plánu postupu ESFRI³⁴. Od počátku sedmého rámcového programu pro výzkum a technologický rozvoj vyčlenila Komise pro iniciativy týkající se infrastruktur více než 150 milionů EUR. Hlavním projektem je v této souvislosti OpenAIRE³⁵, elektronická infrastruktura pro ukládání recenzovaných článků a souborů dat, které vzešly z projektů financovaných EU, a pro přístup k nim.

6.2. Jaké jsou další kroky?

6.2.1. Spolupráce s členskými státy

Současně s tímto sdělením Komise přijala doporučení členským státům o přístupu k vědeckým informacím a jejich uchovávání. Komise bude spolupracovat s vnitrostátním referenčním místem určeným jednotlivými členskými státy za účelem vypracování společných zásad a standardů.

6.2.2. Příklady táhnou: otevřený přístup v rámci Horizontu 2020

V rámci Horizontu 2020 jsou považovány oba modely, „zelený“ i „zlatý“, za legitimní způsob dosažení otevřeného přístupu. Bude požadováno, aby elektronická verze publikací (konečná verze nebo recenzovaný rukopis) všech projektů byla ihned uložena do archivu ve strojově

³¹ Pilotní projekt otevřeného přístupu v rámci sedmého rámcového programu pro výzkum a technologický rozvoj <http://ec.europa.eu/research/science-society/index.cfm?fuseaction=public.topic&id=1300&lang=1>.

³² Evropská rada pro výzkum (ERV) však považuje za zásadní, aby výchozí údaje recenzovaných publikací byly ukládány ihned po vydání a v žádném případě ne později než 6 měsíců po datu vydání (Stanovisko vědecké rady ERV k otevřenému přístupu).

³³ Průzkum o pilotním projektu otevřeného přístupu v rámci sedmého rámcového programu pro výzkum a technologický rozvoj http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/survey-on-open-access-in-fp7_en.pdf

³⁴ Evropské strategické fórum pro výzkumné infrastruktury (http://ec.europa.eu/research/infrastructures/index_en.cfm?pg=esfri).

³⁵ Financováno sedmým rámcovým programem pro výzkum a technologický rozvoj, <http://www.openaire.eu/>.

čitelném formátu. To bude možné pomocí „zlatého“ modelu (otevřený přístup k vydané verzi je okamžitý) nebo „zeleného“ modelu. V takovém případě Komise povolí období embarga o trvání maximálně šesti měsíců s výjimkou sociálních a humanitních věd, kde maximální trvání bude 12 měsíců (vzhledem k delšímu „half-life“ takových publikací)³⁶.

Způsobilost nákladů na vydávání v rámci „zlatého“ otevřeného přístupu bude v Horizontu 2020 zachována. Komise rovněž zváží, zda a za jakých podmínek mohou být poplatky za vydávání v rámci otevřeného přístupu po uplynutí dohody o grantu vráceny.

Komise vyzývá autory, aby si ponechávali autorská práva a vydavatelům udělovali licence v souladu s právními předpisy platnými v členských státech.

Komise dále vytvoří pilotní režim otevřeného přístupu k výzkumným údajům, které byly získány v rámci vybraných oblastí Horizontu 2020, a jejich opětovného využití. Komise bude případně rovněž vyzývat ke zveřejnění softwarových kódů, které byly použity k získání nebo zpracování dat. Při vytváření a provádění pilotního režimu Komise vezme v potaz možná omezení otevřeného zpřístupňování dat s ohledem na soukromí, bezpečnost státu nebo data, know-how a znalosti vložené do projektů jako vstupy. Obecně lze říci, že se pilotní režim nepoužije na projekty, jejichž primární cíl by byl v rozporu se zpřístupňováním výzkumných dat.

Online přístup k vědeckým informacím, které vzešly z projektů financovaných EU, se dále zlepší za využití infrastruktury OpenAIRE a jejích vnitrostátních konzultačních služeb.

Výzkumníkům a akademickým institucím bude poskytnuto poradenství ohledně toho, jak dostat požadavku na otevřený přístup.

Jak stanoví sdělení o veřejně přístupných údajích, zahájí Komise provozování elektronické infrastruktury, v rámci níž nabídne k snadnému přístupu a užití nejen své vlastní publikace a výzkumná data, ale i informace dalších evropských institucí a agentur. Souběžně s tím budou stanoveny a propagovány definice metadat s vysokým potenciálem opakovaného použití.

6.2.3. *Spolupráce se společenstvím zainteresovaných stran*

Evropská komise bude pokračovat v dialogu se všemi zainteresovanými skupinami, jež se zajímají o otevřený přístup k publikacím a údajům a o digitální uchovávání, a bude monitorovat dopad politik otevřeného přístupu na tyto skupiny. Tyto zainteresované strany zahrnují akademické instituce, výzkumná střediska a jejich knihovny, vydavatele vědeckých publikací, podniky včetně MSP, výzkumníky, tvůrce politik a vlády, občanské a nevládní organizace.

6.2.4. *Financování infrastruktur a relevantních projektů odpovědného výzkumu a inovací*

Evropská komise bude nadále financovat projekty související s otevřeným přístupem. V letech 2012–2013 Komise vynaloží 45 milionů EUR na datové infrastruktury³⁷ a výzkum digitálního uchovávání. Financování bude nadále probíhat v rámci programu Horizont 2020³⁸.

³⁶ Maximální trvání období embarga budou stanoveny ve vzoru dohody o grantu pro Horizont 2020. Komise bude monitorovat a hodnotit jejich uplatňování jako součást celkové politiky otevřeného přístupu a v případě konkrétních problémů je přezkoumá, zejména pokud jde o sociální a humanitní vědy.

³⁷ Tyto infrastruktury jsou financované z veřejných zdrojů a jsou poskytovány pro nehospodářské činnosti jako prosté šíření znalostí.

³⁸ Viz návrh EK na specifický program Horizont 2020 (KOM(2011) 811 v konečném znění). Ten je podmíněn přijetím právního základu pro Horizont 2020 a není jím dotčeno konečné rozhodnutí o víceletém finančním rámci na období 2014–2020.

V témže období bude Komise rovněž podporovat experimentování s novými způsoby zacházení s vědeckými informacemi (např. nové metody recenzování a způsoby měření dopadu článku).

6.2.5. *Koordinace za hranicemi EU*

Za hranicemi EU bude Komise za účelem propagace otevřeného přístupu pokračovat v práci s mezinárodními partnery a vědeckými komunitami. Opatření EU týkající se otevřeného přístupu mohou inspirovat třetí země a zainteresované strany v nich k vytvoření vlastních politik. Interoperabilita a udržitelnost datových infrastruktur jsou konkrétními oblastmi, ve kterých bude z politiky EK profitovat globální vědecká komunita³⁹.

7. ZÁVĚR

Široký, spravedlivý, udržitelný a snadný přístup k vědeckým informacím financovaným z veřejných zdrojů a jejich udržitelné uchovávání pro opětovné použití může být významným přínosem k evropskému hospodářskému růstu a napomoci řešení společenských výzev 21. století.

Komise v tomto sdělení uvádí opatření k zajištění plné dostupnosti výsledků výzkumu financovaného z evropských veřejných prostředků výzkumníkům, podnikům i občanům. Některá opatření musí provést členské státy, zatímco jiná realizuje Komise.

Komise vyzývá Evropský parlament a Radu k vyjádření podpory otevřeného přístupu k vědeckým informacím tím, že se zhostí své úlohy při přijímání nezbytných politik a podpoře plánovaných projektů a infrastruktur.

³⁹ Viz také chystané sdělení „Posilování a konkretizování evropské mezinárodní spolupráce v oblasti výzkumu a inovací: strategický přístup“.

Přístup k vědeckým informacím a jejich uchovávání: klíčová opatření

Politická opatření

- Doporučení členským státům o přístupu k vědeckým informacím a jejich uchovávání, rok 2012.
- Spolupráce s vnitrostátními referenčními místy určenými jednotlivými členskými státy za účelem vypracování společných zásad a standardů, od roku 2013.
- Spolupráce s vnitrostátními referenčními místy za účelem strukturování a monitorování pokroku v přístupu a šíření, od roku 2013.

Otevřený přístup k výsledkům výzkumu financovaného EU

- Vytvoření otevřeného přístupu k vědeckým publikacím coby obecné zásady v rámci programu Horizont 2020 a vypracování podmínek optimálního dodržování, od roku 2014.
- Zachování možnosti vrácení poplatků za publikování v rámci otevřeného přístupu jako součást programu Horizont 2020, od roku 2014.
- Poskytnutí rámce a podpora otevřeného přístupu k vědeckým údajům v Horizontu 2020 při zohlednění jakýchkoliv omezení, která mohou vyvstat v souvislosti s ochranou duševního vlastnictví nebo s legitimními obchodními zájmy, od roku 2014.

Financování infrastruktur a projektů

- Další financování relevantních projektů v rámci Horizontu 2020, od roku 2014.
- Poskytnutí 45 milionů EUR na infrastruktury podporující otevřený přístup k výzkumným článkům a údajům a na výzkum digitálního uchovávání, roky 2012–2013.

Koordinace za hranicemi EU

- Propagace politik otevřeného přístupu a interoperability datových infrastruktur ve spolupráci s mezinárodními partnery.

Cíle:

- Zřízení politik otevřeného přístupu k vědeckým článkům a údajům ve všech členských státech na všech relevantních úrovních do roku 2014.
- Zvýšení podílu veřejně financovaných vědeckých článků dostupných v rámci otevřeného přístupu v EU z 20 % na 60 % do roku 2016.
- Otevřený přístup ke 100 % vědeckých publikací vzniklých v rámci Horizontu 2020.